

**UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI” CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ**

Teză de doctorat

**PERSPECTIVE SOCIOLOGICE PRIVIND
DREPTURILE COPILULUI**

**Coordonator științific:
Prof. univ. dr. MARIA ROTH**

**Doctorand:
ȚICA ALINA-IOANA**

**Cluj Napoca
2010**

CUPRINS

INTRODUCERE

CAPITOLUL I

COPIII ȘI COPILĂRIA ÎN SOCIETATEA ACTUALĂ

1.1. Opinii despre copil și copilărie

1.2. Repere istorice ale evoluției conceptului de copilărie

1.3. Dimensiuni ale conceptului de copilărie: spațiul și timpul

1.3.1. Spațiile copilăriei

1.3.2. Timpul copilăriei

1.4. Evoluția gândirii sociologice cu privire la copil și copilărie

1.5. Teoriile tradiționale ale copilăriei

1.5.1. Teoriile sociologice

1.5.1.1. Modelul determinist

1.5.1.2. Modelul constructivist

1.5.1.3. Perspectiva structurală

1.5.1.4. Modelul bazat pe drepturile copilului

1.6. Copilăria privită din perspectiva politicilor sociale

CAPITOLUL II

DREPTURILE COPILULUI ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

2.1. Dreptul la participare al copiilor - fundament al convenției privind drepturile copiilor

2.2. Dreptul la participare versus dreptul la protecție

2.3. Dreptul la participare și competențele copilului

2.4. Factorii care influențează abilitatea copiilor de a participa

2.5. Aspectele culturale care încadrează posibilitățile de participare a copiilor.

2.6. Participarea copiilor în România. Inițiative de promovare a participării copiilor

2.7 Participarea copiilor din sistemul de protecție a copilului

CAPITOLUL III

PERSPECTIVELE TEORETICE ȘI EPISTEMOLOGICE ALE CERCETĂRII

3.1.Repere epistemologice ale cercetării

3.2.Repere în studiul drepturilor copilului

3.2.1.Repere teoretice

3.2.2.Repere metodologice

3.3.Metodologia măsurării participării

3.3.1. Scara de Participare (Hart, 1992)

3.3.2. Modelul Platformelor de participare (Shier, 2001)

CAPITOLUL IV

METODOLOGIA CERCETĂRII

4.1. Premisele teoretice ale cercetării

4.2. Contextul cercetării

4.3. Studiul documentelor

4.4. Studiul calitativ

4.4.1. Metodologie

4.4.2.Populație și eșantion

4.5. Analiza și interpretarea datelor obținute

CAPITOLUL V

ANALIZA ȘI INTERPRETAREA DATELOR INTERVIULUI CU COPIII

Concluzii

CAPITOLUL VI

ANALIZA ȘI INTERPRETAREA INTERVIURILOR CU PROFESIONIȘTII

Concluzii

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Cuvinte cheie: copil, drepturile copilului , participarea copilului, copilărie, exprimare liberă

INTRODUCERE

Cercetarea propusă urmărește poziția pe care se situează sistemul de protecție românesc față de drepturile copiilor, în special față de dreptul la exprimare și participare a copiilor. Consider că aceste drepturi exprimă esența atitudinii societății moderne față de copii: ca agenți ai societății, cu anumită autonomie, nu doar ca ființe care trebuie protejate, ci ca persoane care pot fi implicate în definirea propriei lor deveniri. Reforma în domeniul protecției copilului și adoptarea noului cadru legislativ a adus o serie de schimbări în modul de abordare a dreptului copilului la exprimarea liberă a opiniei.

Analizele referitoare la sistemul de protecție a copilului realizate până acum s-au preocupat în mod special de tema violenței împotriva copilului, de prevenirea abandonului maternal, de dezinstituționalizare și alte aspecte axate în principal pe protejarea copilului. În cercetarea prezentă abordez o temă la fel de importantă pentru calitatea vieții și dezvoltarea copiilor, și anume analiza atitudinii specialiștilor din sistemul de protecție a copilului, precum și a copiilor înșiși cu privire la exercitarea dreptului copilului din sistemul de protecție la exprimarea liberă a opiniei sale. Interpretările specialiștilor în științe juridice referitoare la exercitarea dreptului copilului la exprimarea liberă a opiniei și la participare prevăzută în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului au cunoscut diferite forme în timp. Astfel, în interpretarea Ordonanței nr. 26/1997 privind protecția copilului aflat în dificultate, acest drept al copilului a fost specificat prin obligația serviciului public specializat pentru protecția copilului de a „determina opinia copilului capabil de discernământ cu privire la măsura de protecție propusă” (Filipescu, 2006, p.733). Manualul pentru implementarea Legii nr.272/ 2004 are o în vedere o altă perspectivă și anume, „dreptul copilului de a nu fi ignorat, ori de câte ori adulții iau hotărâri în ceea ce îl privește”.

(ANPDC, UNICEF, 2006, p.30). Ambele interpretări fac însă referire în mai mare măsură la necesitatea autorităților de a consulta și asculta copilul în principal, în cazul procedurilor judiciare și administrative. Nu se prevede însă dreptul copilului de a se exprima liber și de a fi ascultat în diverse activități din viața lui de zi cu zi.

Tema propusă spre cercetare are o relevanță socială pentru instituțiile de protecție a copiilor și în mod special pentru specialiștii din Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului în îndeplinirea atribuțiilor lor legate de implementarea prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului și ale legislației românești în vigoare. În același timp, rezultatele cercetării ar putea fi utilizate de către specialiștii responsabili cu întocmirea strategiilor, a politicilor în domeniul protecției copilului. Ele ar putea „contribui la înțelegerea unui lucru care afectează în mod semnificativ” viața copiilor din sistemul de protecție a copilului, deoarece implicarea lor în luarea unor decizii în copilărie îi poate pregăti pentru luarea unor decizii importante în viitor (King și colab., 2000, p.28).

Obiectivul general al cercetării este acela de a analiza percepția angajaților din sistemul de protecție a copilului cu privire la exercitarea dreptului copilului la libera exprimare a opiniei sale și la participare.

Obiectivele specifice care derivă din obiectivul general sunt: 1) identificarea dreptului copilului la libera exprimare a opiniei în documentele existente la nivelul instituției (regulamente, metodologii de organizare și funcționare, etc); 2) analiza percepției angajaților (educatori, specialiști, decidenți) cu privire la exercitarea dreptului copilului la exprimarea liberă a opiniei; 3) analiza influenței pe care o are pregătirea de specialitate în formarea unei atitudini pentru specialiști; 4) analiza percepției și așteptărilor copiilor cu privire exercitarea dreptului lor la exprimarea liberă a opiniei.

Teza cuprinde 6 capitole, structurate după cum urmează: prezentarea cadrului teoretic (evoluției atitudinii adulților față de copil și copilărie, a reprezentării drepturilor copilului în context internațional), trecerea în revistă a studiilor privind drepturile copilului și cercetarea propriu-zisă care a urmărit analiza documentelor existente la nivelul instituției de protecție a copilului, analiza calitativă a percepției copiilor din centrul de plasament referitoare la dreptul copilului la libera exprimare a opiniei și la participare și analiza calitativă a atitudinii profesioniștilor din sistemul de protecție a copilului referitoare la aceste drepturi.

În capitolul I, *Copiii și copilăria în societatea actuală*, prezintă evoluția conceptelor de copil și copilărie marcând momentele importante de la apariția conceptului de copilărie la copilăria contemporană. Capitolul conține, de asemenea, o prezentare a teoriilor tradiționale (sociologice și psihologice) referitoare la copil și copilărie, precum și a evoluției gândirii sociologice cu privire la aceste concepte. În acest capitol am încercat și o definire a copilăriei prin intermediul celor două dimensiuni ale sale: spațiul și timpul.

Conceptualizarea copiilor ca ființe inferioare adulților a legitimat asimetria relațiile dintre adulți și copii și dreptul „natural” al adulților de a impune autoritatea asupra copiilor ca parte a ordinii sociale (Alanen, 1994). Politicile de protecție a copilului au fost considerate ca fiind mecanisme de instituționalizare a acestei asimetrii evidente în practicile de protecție a copilului. Astfel, conceptul de interes superior al copilului întărește modelul paternalist de luare a deciziilor și legitimizează autoritatea adulților față de copii. Această putere a adulților a fost justificată prin imaturitatea dependența biologică și copiilor, ignorându-se faptul că dependența biologică a copiilor se diminuează treptat, fiind înlocuită de o dependență determinată social, bazată pe factori economici și de altă natură (Kitzinger, 1998, Morrow, 1994).

Accentuarea participării copiilor prin prisma noii legislații în domeniul protecției copilului a dat un nou imbold noii paradigme a construcției copilăriei (James și Prout, 1990) potrivit căreia copiii sunt ființe, actori care își influențează propria devenire.

Capitolul II, *Drepturile copilului în context internațional* am prezentat aspecte ale percepției interculturale referitoare la copil și drepturile sale cu menționarea particularităților copilului din sistemul de protecție a copilului. Capitolul prezintă tendințe noi în conceptualizarea copiilor la nivel global sub influența Convenției ONU cu privire la drepturile copilului care stabilește standarde ale respectării drepturilor copilului în întreaga lume și o nouă abordare a competențelor copiilor introducând conceptul de “capacități în evoluție”.

Sub influența prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului copiii au dobândit drepturi și libertăți ce sunt garantate de statele semnatare. Convenția este un document unic la nivel internațional care stabilește drepturi cu caracter universal pentru toți copiii. Transpunerea discursului în practici este dependentă de numeroși factori ce țin, în principal, de specificul local, de situația economică și nu în ultimul rând de modul în care adulții înțeleg și interpretează aceste drepturi și în care ei valorizează competențele copiilor.

Copiii din sistemul de protecție a copilului se confruntă de asemenea cu o situație specifică. Ei trăiesc într-un spațiu instituțional restrâns, cu reguli stricte care le dirijează viața, având puține opțiuni la îndemână.

Capitolul III, *Perspective teoretice și epistemologice ale cercetării*, cuprinde o sinteză a studiilor care au evidențiat capacitatea copiilor de a formula opinii și de a participa la decizii în problemele care îi privesc. Capitolul conține și o prezentare a evoluției studiilor referitoare la copii, a reperelor epistemologice și metodologice ale cercetărilor și, respectiv, a metodelor și tehnicilor utilizate în studiile cu copii. Sunt prezentate, de asemenea, aspecte referitoare la problemele etice și dificultățile întâmpinate în cercetările cu copiii. În acest capitol sunt prezentate și două modele de evaluare a participării copiilor: Scara de Participare (Hart, 1992) și Modelul Platformelor de Participare (Shier, 2001).

Analiza literaturii și a concluziilor cercetărilor efectuate ne conduce la recunoașterea faptului că, pe de o parte copilăria nu este un fenomen constant, iar copilul trebuie analizat în cadrul unui context cultural mai larg (James și colab., 1998). Datorită universalității copilăriei și a statutului identității copilului, copilăria nu poate fi considerată o „invenție istorică” (James și colab., 1998) și, ca urmare, copiii pot fi o unitate de analiză asemeni altor categorii structurale din societate.

Partea a doua a lucrării cuprinde cercetarea proprie. Cercetarea constă în analiza percepției copiilor instituționalizați și a profesioniștilor (educatori specializați, asistenți sociali, psihologi, persoane cu funcție de decizie) față de nevoile copiilor din sistemul de protecție de a fi ascultați și de a participa la procesul de luare a deciziilor în problemele care îi privesc.

Capitolul IV – *Metodologia cercetării* - sintetizează aspecte ale cercetării proprii (contextul cercetării, metodele și instrumentele de cercetare și analiză a datelor obținute) și prezintă sinteza metodologică a cercetării ce cuprinde scopul, obiectivele cercetării și întrebările de cercetare.

Drepturile copilului sunt o temă de dezbatere și de cercetare în întreaga lume deoarece transpunerea lor în practici sociale necesită un efort instituțional important. Promovarea drepturilor copilului la nivelul instituțiilor de protecție a copilului are implicații asupra personalului acestora creând un conflict între dreptul copilului de a fi protejat și dreptul lui la autodeterminare, la opinie și la participare.

Fundamentul teoretic al cercetării îl constituie lucrările de lui James și colab. (1998), Prout și James (1997) potrivit cărora în societatea actuală copilăria este conceptualizată ca o

construcție socială distinctă de imaturitatea biologică, iar copiii sunt percepuți ca agenți sociali activi ai lumii în care trăiesc modelând structuri și procese în jurul lor, în propriile vieți și în viețile celor din jur, “relațiile sociale și cultura copiilor sunt demne de studiat prin ele însele, indiferent de perspectivele și preocupările adulților” (Prout și James, 1997, p.8). În același timp, în zilele noastre persistă în atitudinea adulților reminiscențe ale percepției copiilor ca ființe în devenire, incomplete, precursori ai statutului de adult, ființe cu capacități în evoluție care nu au competența de a participa în societate ca cetățeni.

Participarea copiilor, în opinia cercetătorilor (Smith și colab., 2003) depinde în mai mare măsură de disponibilitatea adulților de a crea cadrul necesar pentru exprimarea opiniilor copilului decât de capacitățile copilului. Pornind de la perspectiva adulților profesioniști din protecția copilului am urmărit atitudinea angajaților din sistemul de protecție a copilului față de dreptul copilului la libera exprimare a opiniei și la participare și limitele acestei atitudini.

Participarea copiilor din centrul de plasament a fost urmărită atât în viziunea copiilor cât și în cea a angajaților instituției. Întrebările de cercetare formulate pentru studiul cu copiii au fost:

1. Care sunt situațiile în care copiii au alegeți în centrul de plasament ?
2. Care este gradul de implicare în decizii al copiilor din centrul de plasament ?
3. Care este nivelul de participare al copiilor din centrul de plasament în percepția lor ?
4. Care este nevoia de participare a copiilor ?

Pentru explorarea atitudinii profesioniștilor din sistemul de protecție au fost formulate următoarele întrebări de cercetare:

1. Care sunt problemele care îi privesc pe copii în viziunea angajaților ?
2. Care sunt factorii care determină implicarea copiilor în luarea deciziilor ?
3. Care este nivelul de participare a copiilor în opinia angajaților?
4. Care sunt problemele copiilor în care sunt implicați angajații ?
5. Care sunt beneficiile/ riscurile implicării copiilor ?
6. Cum apreciază angajații dreptul copilului la exprimarea liberă a opiniei și la participare ?

Cercetările privind drepturile copilului efectuate până în prezent s-au centrat asupra dreptului copilului la exprimarea opiniei în procedurile judiciare și administrative (Stativa, 2000). Studiul a reliefat că opinia copilului este ascultată doar în cazuri izolate (6%), deși există prevederi legislative clare, care stabilesc obligația profesioniștilor de a asculta și de a lua în considerare opiniile copiilor.

Cercetătorii care au explorat respectarea drepturilor copiilor la nivel național au scos în evidență o reprezentare slabă a dreptului la opinie în discursul copiilor, părinților acestora și al specialiștilor, acesta fiind menționat doar de 14,9% dintre respondenți, iar 43,7% apreciază că acest drept este respectat în mică măsură sau deloc, iar formele de organizare a copiilor asemeni consiliului copiilor sunt foarte puțin cunoscute de către respondenți.

În cercetarea propusă s-a optat pentru o abordare calitativă vizându-se explorarea și înțelegerea atitudinii adulților din sistemul de protecție a copilului și mai puțin explicarea acesteia, cercetarea calitativă oferind în acest caz o imagine mai „profundă” a temei studiate decât cea realizată de corelațiile între variabile specifice studiilor cantitative (Silverman, 2004). Modelul calitativist de cercetare „mizează pe subiectivitatea umană, pe socialul construit și interpretat prin interacțiunea simbolurilor, motivațiilor, așteptărilor și reprezentărilor individuale și grupale, cunoașterea fiind de tip comprehensiv și idiografic” (Iluț, 1997, p. 41). De asemenea, cercetarea calitativă are ca și aspect esențial *autenticitatea*, ținta urmărită fiind în general aceea de a „înțelege autentică a experiențelor oamenilor”, cea mai eficientă cale de atingere a acestui scop considerându-se a fi utilizarea întrebărilor deschise (Silverman, 2004, p.29).

Principala metodă utilizată în faza de culegere a datelor a fost interviul de grup focalizat. S-a optat pentru această metodă considerându-se ca fiind cea mai potrivită scopului cercetării și anume de a afla cum diferă opiniile persoanelor aparținând câtorva grupuri diferite (copii, educatori, specialiști, decidenți). S-a urmărit explorarea atitudinilor respondenților în situație de interacțiune. Focus grupul a fost preferat interviului individual față în față fiind preocupați în mai mare măsură de exprimarea respondenților în situații de interacțiune specifice muncii în echipă în asistența socială. În cazul interviului individual persoanele intervievate ar fi fost supuse unei presiuni mult diminuate sau chiar inexistente în cazul interviului de grup. De asemenea, tema de cercetare vizează o problematică existentă la nivelul grupului (centrului, instituției). Chiar dacă atitudinile exprimate în cadrul interviului au fost formulate individual de către respondenți reflectând sisteme proprii de valori ele au efecte la nivelul întregului sistem urmărind „înțelegerea subiectivității umane ce stă în spatele faptelor exterioare” (Iluț, 1997, p. 41).

Materialul înregistrat obținut în urma interviurilor de grup a fost transcris și supus unei analize de conținut.

Pentru analiza și interpretarea datelor obținute în cadrul interviului s-a optat pentru o analiză calitativă utilizând resursele teoretice pentru a se realiza o analiză în profunzime asupra

datelor obținute în cercetarea de teren. S-a urmărit modul în care elementele definite teoretic se asociază sau se relaționează între ele. S-a realizat o analiză detaliată a datelor prin extragerea unui set de date cât mai compact.

Pentru analiza și interpretarea datelor obținute cu ajutorul interviului de grup focalizat am optat pentru o analiză tematică. În cadrul acesteia am abordat evaluările efectuate de către subiecți referitoare la temele discutate în cadrul interviului. Ulterior am calculat frecvența diferitelor evaluări efectuate de subiecți, dar și direcția (pozitivă, negativă sau neutră) a acestora. Astfel, am decupat textul obținut în mai multe unități de analiză. Unitățile de analiză sunt constituite de enunțurile formulate de copii referitoare la anumite subiecte.

Capitolul V cuprinde *analiza și interpretarea datelor obținute în urma interviului cu copiii*.

Principalele obiective urmărite în cadrul interviului de grup cu copiii au fost: a) identificarea situațiilor în care copiii percep implicarea lor la luarea deciziilor; b) evaluarea nivelului de participare a copiilor în conformitate cu Scara de participare a lui Hart (1992); c) explorarea atitudinii copiilor față de propria participare; c) evaluarea nevoii percepute de implicare a copiilor cu referire la situația existentă.

Pentru a explicita diversele nivele de implicare a copiilor în luarea deciziilor, Hart (1992) a creat Scara de participare a copiilor și tinerilor - ce poate fi utilizată ca instrument în cercetarea noastră pentru evaluarea nivelelor de participare a copiilor la luarea deciziilor în baza declarațiilor participanților la focus grup. Scara de participare descrisă de Hart are 8 nivele ce caracterizează măsura în care copiii sunt informați, consultați sau participanți activi la proiectele și activitățile din mediul lor de viață (în cazul studiului nostru din centru de plasament) cuprinse în sfera “problemelor care îi privesc pe copii”.

Materialul obținut în urma interviurilor de grup cu copiii a fost supus unei analize tematice în urma căreia au rezultat următoarele categorii sistematice:

- activități preferate de copii,
- situațiile în care au alegeri,
- gradul implicării - reflectat în roluri decizia proprie sau a altuia (poziția de lider sau de subordonat în relația cu adultul, alți copii, părinți),
- nevoia de ascultare și de exprimare liberă
- percepția drepturilor copilului.

Viața copiilor din centrul de plasament este guvernată de sistemul de instituții sociale atât în centru, cât și la școală. De asemenea, viața copiilor instituționalizați diferă de cea a tuturor copiilor prin faptul că mulți dintre au experiența plasamentului multiplu și a numeroaselor schimbări care le marchează ireversibil existența.

Tipurile de activități preferate de copii rezultate în urma focus grupului sunt similare celor din cercetarea lui Thomas și O’Kane (1999). Astfel, copiii sunt preocupați în principal de aspecte ce țin de petrecerea timpului liber, ieșiri în oraș, ora de întoarcere în centru.

În cadrul interviului, copiii au prezentat o gamă de experiențe diverse de implicare de la excludere de la luarea deciziilor la informare, implicare tokenistică, consultare și informare la participare activă. Din cele expuse de copii includerea sau excluderea lor de la luarea deciziilor depinde de interacțiunea unor factori ce țin de copil, adult și situația concretă în care se află. Copiii declară că sunt tratați diferit, în situații diferite și de către persoane (educatori) diferite, determinant fiind nivelul la care sunt percepute competențele copiilor de către cei care le asigură îngrijirea de zi cu zi. De asemenea, copiii spun că sunt tratați diferit pe măsură ce cresc, li se dau mai multe explicații, câștigă încrederea adulților care devin mai puțin protecțivi cu ei.

Din răspunsurile copiilor rezultă că percepția adulților față de competențele lor crește pe măsură ce înaintează în vârstă. Însă, potrivit lui Thomas și O’Kane (1999) ne aflăm în fața unui proces circular în care formarea competențelor de participare și creșterea încrederii în forțele proprii sunt determinate de măsura implicării copiilor în luarea deciziilor.

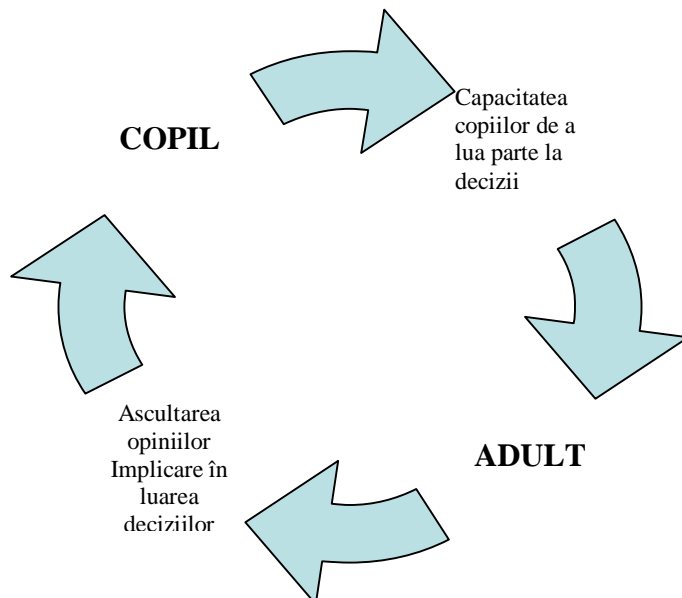

Fig.4. Modelul circular al implicării copiilor în luarea deciziilor

Unii dintre copii declară că se simt subestimați de către adulți deoarece sunt prea mici, dorind să aibă mai multe de spus. Ei consideră că este nedrept să fie tratați de adulți într-o manieră prea protectivă, pe criterii ce țin de vârsta pe care o au, considerându-se discriminați față de copiii de vârstă mai mare. Alți copii înțeleg și acceptă limitele care au drept scop protecția lor. Însă, pe măsură ce cresc, copiii sunt de părere că vor fi tratați cu mai mult respect și considerație de către adulți și li se va oferi mai multă libertate.

Copiii își descriu viața de zi cu zi ca fiind structurată de limitele impuse de adulți, ei fiind nevoiți să ceară tot timpul permisiunea adulților pentru a face ce vor, pentru a merge unde vor, etc. Deși consideră că ar trebui să li se acorde mai multă libertate la vârsta pe care o au, copiii sunt de părere că anumite limite ca, de exemplu: ora de întoarcere în centru, ora de culcare sau învoirile în oraș să fie stabilite în funcție de vârstă și sunt gata să stabilească limite pentru cei mai mici, menținând asocierea statusului cu vârsta.

Rezultatele interviului de grup cu copiii mici (cu vârsta între 10-12 ani) reflectă preocupări și preferințe ale acestora pentru activități de timp liber desfășurate în grup, în special pentru activități sportive. Ei se declară mulțumiți de relația pe care o au cu educatorii.

Concluziile interviului de grup cu copiii cu vârste între 14-16 ani relevă o atitudine ambivalentă a copiilor față de modul în care practicile existente la nivelul centrului de plasament le facilitează ascultarea opiniilor, consultarea și participarea la luarea deciziilor în problemele care îi privesc.

S-au constatat diferențe de opinii în cadrul interviului între băieți și fete pentru activitățile preferate desfășurate în grup sau individual. De asemenea, în privința situațiilor în care au alegeri fetele se declară cvasi-mulțumite de posibilitatea lor de a alege între activitățile pe care le pot desfășura, în timp ce băieții au ridicat o nemulțumire exprimată în incapacitatea lor de a decide asupra modificărilor de ordin organizațional care au avut loc la nivelul centrului de plasament și care le afectează viața de zi cu zi. Băieții spun că ei pot face ce vor cu condiția să aibă acceput educatorilor.

Copiii declară că deciziile care se iau fără consultarea lor țin de *organizarea instituției, regulamente, de programul zilnic și de aprecierile educatorilor legate de vârsta și competențele*

lor. Ei apreciază că educatorii, copiii mai mari din centru și șeful de centru sunt cei care iau deciziile fără implicarea copiilor.

Percepția educatorilor față de competențele copiilor este văzută de către aceștia ca o discriminare în funcție de vârstă. Ei sunt nemulțumiți de faptul că sunt tratați ca grup de copii, de aceeași vârstă și nu ca indivizi care au anumite competențe dobândite.

Discutarea problemelor copiilor în cadrul ședințelor de lucru cu șeful de centru și luarea deciziilor se realizează între personal și copiii de peste 18 ani, fapt acceptabil în opiniile copiilor.

Declarațiile copiilor reflectă nevoia lor de a fi ascultați. Copiii dau răspunsuri diferite la întrebări diferite.

Lipsa noțiunilor de drepturi ale copilului din discursul copiilor relevă lipsa lor de preocupare, dar și a adulților din sistemul de protecție pentru ridicarea standardului de respectare a acestora. Acest lucru este întărit de insuficienta reflectare a acestora în documentele oficiale ale centrului (regulamente, metodologii). Cu toate că cercetătorii susțin că dreptul copilului la opinie este unul dintre cele mai importante drepturi ale copilului, copiii din centrul de plasament nu cunosc semnificația acestui drept.

Comparând rezultatele interviului cu nivelele de participare (Hart, 1992) putem afirma că în mod general, declarațiile copiilor reflectă o participare pe nivelul al IV-lea : „Impuse, dar cu informare”. Acest nivel, după Hart (1992) presupune că proiectele și activitățile sunt inițiate și derulate de către adulți, iar copiii sunt invitați să îndeplinească unele roluri specifice în cadrul acestora, dar ei nu cunosc influența pe care o au în realitate în derularea acestor proiecte. Viața copiilor în centru de plasament se derulează în cadrul unui program prestabilit de regulamente și decizii luate de conducerea centrului. Copiii spun că activitățile sunt inițiate de către educatori sau de șeful de centru, ei sunt invitați să ia parte la aceste activități, dar nu sunt siguri dacă ceea ce ei exprimă are vreo influență în derularea acestora sau modifică deciziile luate în vreun fel.

Pe de altă parte, ei recunosc că uneori au posibilitatea de a alege ei înșiși unde vor merge sau ce activități vor desfășura. Inițiativa aparține însă adulților care stabilesc programul de activitate al unei zile și în cadrul acestuia copiii pot opta pentru pentru una sau alta dintre activități.

Capitolul VI cuprinde *analiza și interpretarea datelor rezultate în urma interviului cu profesioniștii.*

Principalele obiective urmărite în cadrul interviului cu profesioniștii au fost: a) identificarea situațiilor considerate de profesioniști probleme care îi privesc pe copii; b) identificarea factorilor care determină participarea copiilor la luarea deciziilor; c) evaluarea atitudinii profesioniștilor față de participarea copiilor în conformitate cu Modelul Platformelor de Participare (Shier, 2001); d) explorarea beneficiilor și a riscurilor participării din perspectiva profesioniștilor.

În analiza datelor obținute în urma interviurilor cu cele trei categorii de profesioniști din sistemul de protecție a copilului (educatori, specialiști, decidenți) am utilizat Modelul Platformelor de Participare (Pathways to Participation) creat de Harry Shier (2001). Acest model a fost conceput sub forma unei diagrame cu 5 nivele și poate fi utilizat ca instrument practic de evaluare și planificare în toate domeniile de activitate cu copiii.

Principalele categorii sistematice rezultate în urma interviului cu profesioniștii (educatori, specialiști, decidenți) au fost următoarele:

- problemele care îi privesc pe copii în opinia angajaților,
- aplicabilitatea acestui drept la nivelul centrului de plasament,
- facilități și constrângeri ale aplicării dreptului copilului la libera exprimare a opiniei în munca lor,
- criteriul vârstă în ascultarea copilului,
- beneficiile ascultării copiilor și motivele pentru care aceștia ar trebui implicați.

În cadrul fiecărei teme au fost constituite subtemele rezultate din discursul angajaților.

Concluzii

Dreptului copilului la libera exprimare și la participare este abordat multidimensional și diferit de către diversele categorii de profesioniști din sistemul de protecție a copilului.

În funcție de specializarea fiecăruia și, în funcție de domeniul în care aceștia activează, percepția lor cu privire la această problemă este diferită și se limitează la sarcinile concrete pe care aceștia le au de îndeplinit. Astfel, educatorii, ca și copiii, precizează predominant modalități de consultare de grup, în timp ce specialiștii și decidenții se referă mai mult la consultările individuale ale copiilor.

Profesioniștii consideră că la vârste mici copiii pot fi implicați în decizii „mici” cum ar fi: cu ce se îmbracă, ce mănâncă, dar nu în unele „mari”, ca, de exemplu, unde vor locui. De

asemenea, profesioniștii susțin necesitatea impunerii unor limite în opțiunile pe care copilul le poate exprima, această limitare fiind în beneficiul copiilor.

Profesioniștii consideră că dreptul copilului la libera exprimare are aplicabilitate în sistemul de protecție a copilului, însă pentru asigurarea unei participări efective a acestuia este necesară asigurarea unor condiții materiale și pregătirea resurselor umane pentru abordarea individualizată a fiecărui caz în parte și dezvoltarea la fiecare copil a abilităților de exprimare a opiniilor și de participare.

Profesioniștii sunt de acord că în majoritatea situațiilor se poate negocia cu copiii între opțiunile pe care ce le au (de exemplu, petrecerea vacanței și a timpului liber, ora de întoarcere în centru sau de culcare, alegerea școlii sau a formei de școlarizare pe care o va urma copilul, etc.). Există și situații în care adulții sunt îndreptățiți să ia decizii fără consultarea copiilor. Sunt menționate aici și situațiile în care copilul forțează încălcarea unor reguli care, în opinia profesioniștilor, nu pot fi încălcate (situația copilului care nu dorește să frecventeze școala, când copilul este bolnav și trebuie să urmeze un tratament medical), decizii în care nu i se poate lăsa copilului loc de negociere.

Profesioniștii se referă la opțiunile pe care copiii le au în sistemul de protecție făcând analogie cu copiii din familie, atunci când vorbesc despre participarea copiilor la luarea deciziilor în anumite situații care sunt limitate de resursele existente, sau referitor la posibilitatea copilului de a anticipa consecințele pe termen lung ale deciziilor sale.

Criteriul „vârstă” în ascultarea și consultarea copilului a generat discuții între profesioniști, fiecare dintre aceștia exprimând opinii referitor la vârsta de la care un copil poate fi implicat în funcție de experiențele pe care le au cu copiii. Astfel, unii consideră că un copil poate comunica și nonverbal ceea ce îi place sau nu, în timp ce alții se referă strict la comunicarea verbală cu copilul. Pe lângă vârstă, profesioniștii consideră că gradul de maturitate și inteligență a copilului, dar și natura opiniei sau a situației concrete au importanță în luarea în considerare a celor exprimate de copil. Profesioniștii rămân însă tentați ca în procedurile juridice și administrative să implice copilul predominant în funcție de vârsta pe care acesta o are – începând de la 10 ani.

Profesioniștii consideră că unii copii din centrele de plasament au un grad de disernământ mai dezvoltat comparativ cu copiii de aceeași vârstă crescuți în familie. Acest lucru se datorează și experiențelor deosebite pe care aceștia le au comparativ cu copiii din familie (separare, abuz,

viața pe stradă, etc), experiențe ce îi maturizează mai rapid și îi obligă într-un fel să fie mai preocupați de ceea ce li se întâmplă, fapt pe care copiii din familie îl lasă în grija părinților.

Opiniile copiilor mai mici pot fi influențate de părinți sau de alți copii din grup, în opinia profesioniștilor. Munca individuală cu copii și cunoașterea în profunzime a capacităților și preocupărilor fiecărui copil ar putea conduce la eliminarea acestor presupuneri, însă în prezent nu există suficiente resurse în sistemul de protecție pentru aceste demersuri.

Profesioniștii consideră că asigurarea participării copilului din sistemul de protecție este un ideal, o treaptă de evoluție spre care se tinde, dar că în prezent, participarea copiilor este asigurată doar la nivelul responsabilităților pe care profesioniștii le au.

Participarea copiilor aduce beneficii atât pentru copii cât și pentru profesioniștii din sistemul de protecție, ei apreciind că ascultându-l pe copil pot afla anumite informații necesare în soluționarea cazului pe care altfel nu le-ar putea afla, și, totodată, prin consultarea copilului au posibilitatea de a-i comunica acestuia diferite informații legate de situația sa.

Existența unor riscuri legate de participarea copiilor în luarea deciziilor referitoare la problemele care îl privesc impune, în opinia profesioniștilor limitarea implicării copiilor în numeroase decizii, pentru a nu-l supraîncărca pe copil cu responsabilitatea acestora. Însă trebuie asigurată copilului posibilitatea de a participa în funcție de dorința sa și în problemele în care el dorește să se implice, datoria adultului fiind aceea de a asigura doar cadrul necesar în care copilul să-și poată exprima opinia.

Profesioniștii declară că respectarea dreptului la opinie și asigurarea de alegeri copilului poate în anumite situații să vină în contrast cu celelalte principii legislative, punându-i pe aceștia într-o situație ambiguă. Sunt situații ei trebuie să decidă ce vor lua în considerare cu prioritate, atunci când interesul copilului înseamnă, în accepțiunea legii, atât respectarea opiniilor copilului cât și, de exemplu, păstrarea relațiilor copilului cu părinții, pe care copilul refuză să-i vadă.

În luarea deciziilor referitoare la problemele copiilor din centrul de plasament, profesioniștii tind să țină cont de interesul copilului în funcție de modul în care ei înțeleg semnificația acestuia. Ei cunosc importanța ascultării opiniilor copiilor și obligația lor de lua în considerare opiniile copiilor, însă ei permit participarea copiilor la diferite nivele în funcție de natura situației decizionale și de modul în care ei apreciază competențele copiilor.

În conformitate cu prevederile legale, profesioniștii au obligația de a asculta opinia copiilor care au împlinit vârsta de 10 ani, dar nu de a-i lăsa pe copii să participe în momentul luării deciziei sau să ia singuri decizii. Profesioniștii iau deciziile ținând cont de opinia copiilor.

În funcție de natura deciziei și de gradul de maturitate a copilului participarea copiilor se situează la diferite nivele pe diagrama platformelor de participare a lui Shier (2001). Astfel, sunt situații în care deciziile sunt luate de profesioniști fără a lua în considerare opinia copiilor (sănătatea copiilor, frecventarea școlii, anturajul copilului) și decizii în care opinia copiilor este luată în considerare (stabilirea unei măsuri de protecție, plasamentul copilului în caz de divorț, etc.). De asemenea, există situații în care participarea copiilor se situează la nivele mai ridicate (lucrurile simple din viața de zi cu zi a copiilor, alegerea școlii pe care o va urma copilul, menținerea relațiilor cu familia naturală, etc.). Putem aprecia astfel că în funcție de perceperea situației și a gradului de maturitate a copilului atitudinea profesioniștilor se situează la diferite nivele pe diagrama platformelor de participare (Shier, 2001). În unele dintre situații profesioniștii au tendința de a acționa protectiv și de a-și asuma în totalitate luarea deciziilor în funcție de modul în care ei percep interesul superior al copilului ca și riscul potențial pentru sănătatea sau dezvoltarea copilului, în alte situații ei încearcă să implice copiii acceptând să împartă o parte din puterea și responsabilitatea luării unei decizii, dar nu sunt de acord să lase copiilor întreaga responsabilitate de luare a deciziilor.

Pentru depășirea numeroaselor situații problematice ce pot apărea legate de respectarea dreptului copilului din sistemul de protecție la exprimarea liberă a opiniei este necesară, în opinia profesioniștilor, stabilirea în cadrul metodologiilor de lucru a unor prevederi foarte clare referitoare la situațiile în care copiii pot sau trebuie să fie implicați, cine asigură consultarea copilului, modalitățile de consultare, aspecte ce țin de formarea la copii a abilităților de a participa la luarea deciziilor și de se familiariza cu aspectele legate de participare.

Asemeni copiilor și profesioniștii relatează situații diverse de implicare a copilului de la excludere la participare, consultare și informare, implicare tokenistică și participare activă. Însă, spre deosebire de aprecierile exprimate de copii și educatori în cadrul interviului cu specialiștii și cu decidenții se remarcă o abordare mult mai elaborată a aspectelor privind participarea copiilor și o mai mare preocupare a acestora pentru semnificația și implicațiile acestui drept în viața copiilor și a profesioniștilor, deopotrivă.

În urma interviului cu profesioniștii se poate aprecia că atitudinea exprimată de aceștia pe parcursul interviului relevă că participarea copiilor din centrul de plasament poate fi situată între nivelele 5 și respectiv 6 pe Scara de participare după Hart (1992). Conform acestuia, nivelul 5 – Consultați și informați – presupune ca proiectele și activitățile sunt schițate și conduse de către adulți, dar copiii înțeleg procesul și opiniile lor sunt tratate cu seriozitate. În majoritatea opiniilor și atitudinilor exprimate de către profesioniști predomină necesitatea informării copilului referitor la situația sa și la deciziile ce vor fi luate în problemele care îl privesc și totodată se accentuează importanța luării în considerare cu seriozitate a opiniilor copilului.

Nivelul al 6-lea pe Scara Participării (Hart, 1992) – Decizii inițiate de adulți și împărțite cu copiii - este un nivel al participării adevărate a copiilor la luarea deciziilor. La acest nivel proiectele sunt inițiate de adulți, iar luarea deciziilor este „împărțită” cu copiii. Există activități ale copiilor din centrul de plasament, prezentate în cadrul interviului care sunt inițiate de adulți (modalitățile de petrecere a timpului liber și a vacanței sunt propuse de educatori) iar deciziile cu privire la activitățile ce vor fi desfășurate sunt luate împreună cu copiii, fie la nivel individual, fie în grup și atunci decizia aparține majorității grupului.

Construcțiile adulților referitoare la copilărie au o influență majoră asupra nivelului la care copiii sunt ascultați și cât de mult le sunt luate în considerare opiniile.

Consultarea specialiștilor și a decidenților în cadrul acestei cercetări a adus în atenție necesitatea adaptării politicilor și strategiilor instituțiilor de protecție la nevoile copiilor din sistemul de protecție. De asemenea, este necesar ca fiecare dintre instituții să acționeze pentru crearea cadrului necesar, normativ și practic de respectare a drepturilor copilului. Aceasta presupune completarea regulamentelor și metodologiilor de lucru cu aspecte privind modalitățile și practicile concrete de ascultare a opiniilor copiilor, consultare și participare la luarea deciziilor în problemele care îi privesc.

Studiul realizat a relevat necesitatea de dezvoltare a practicilor de abordare individuală a copiilor care pot în final pune bazele unei aplicări efective a dreptului la opinie.

În lipsa acestora, problematica dreptului copilului la libera exprimare a opiniei rămâne o problemă de discurs fiind nevoie de multă investiție număr de specialiști și formarea profesională a acestora - pentru a asigura transpunerea discursului în practici sociale și instituționale.

Cercetarea se încheie cu prezentarea concluziilor finale, a limitelor de cercetare și a recomandărilor

BIBLIOGRAFIE

1. Adam, B., (1990) "*Time and Social Theory*", Cambridge, Polity Press
2. Alanen, L. (1994) "*Gender and Generation: Feminism and the 'child question'*" In J. Qvortrup, M. Bardy și H. Wintersberger (Eds.), *Childhood Matters: Social theory, practice and politics*, p. 27-42, Brookfield, VT, Avebury
3. Alanen, L. (2005) „*Women's Studies/ Childhood Studies: Parallels, Links, Perspectives*” in Mason, J., Fattore, T. "*Children Taken Seriously – In Theory, Policy and Practice*”, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia
4. Alderson, P. (1993) „*Children's Consent to Surgery*” Buckingham, Open University Press
5. Alderson, P. (2000) "*Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practices*” London, Jessica Kingsley
6. Anderson, M. (1980) "*Approaches to the History of the Western Family: 1500 –1914*”, London, Macmillan.
7. ANPDC, UNICEF (2006) – *Manual pentru implementarea Legii nr.272/ 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului*, Vanemonde, București
8. Ariès, P. (1973) "*Centuries of Childhood*”, Harmondsworth: Penguin.
9. Baker, R., C. Panter-Brick and A. Todd (1996) '*Methods Used in Research with Street Children in Nepal*', *Childhood* 3(2): 171–93.
10. Bandura A., (1986) „*Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*”, New Jersey, Prentice Hall
11. Bardin L. (1983) „*L'analyse de contenu*”, Paris, P.U.F.
12. Barrett, M, McIntosh, M. (1982) „*The Anti-Social Family*” London, NLB
13. Bearison, D.J. (1991) „*They Never Want to Tell You: Children Talk About Cancer*”, Cambridge, Harvard University Press

14. Bellingham, B. (1988) „*The History of Childhood since the Invention of Childhood: Some Issues in the Eighties*” Sage Publications, London, Thousands Oaks, *Journal of Family History* vol.13, pp.347-358
15. Bendix (1977) “*Nation-building and Citizenship: Studies of our Changing Social Order*”, Berkeley: University of California Press
16. Bergman, W., (1992) “*The Problem of Time in Sociology*” *Time and Society* , 1 (1): 81-134
17. Bernstein, B. (1981) “*Codes, moralities and the process of cultural reproduction: A Model*”, *Language in Society*, p.327-363
18. Bluebond-Langner, M. (1978) „*The Private Worlds of Dying Children*”, Princeton, Princeton University Press
19. Bond, T. (1994) “*Vietnam: The Street Children’s Programme: Ho Chi Minh City*”, Annual Report 1994. Ho Chi Minh City, Vietnam, Report for Terres des Hommes.
20. Bourdieu, P., Passeron, J.C. (1977) “*Reproduction in Education, Society and Culture*”, Beverly Hills, C.A. Sage
21. Boyden, J. and J. Ennew (eds) (1997) “*Children in Focus: A Manual for Experiential Learning in Participatory Research with Children*”. Stockholm: Rädda Barnen.
22. Brownlee, H. McDonald, P. (1993) „*In Search of Poverty and Affluence: An investigation of Families Living in Two Melbourne Municipalities*”, Working Paper 10, Australian Institute of Family Study, Melbourne
23. Burman, E. (1994) „*Deconstructing Developmental Psychology*”, London, Routledge
24. Burr, R. (2002)“*Global and Local Approaches to Children’s Rights in Vietnam*”, London, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Childhood*, Vol. 9(1), pp. 49–61.
25. Cairns, L. (2001) “*Investing in Children: Learning How to Promote the Rights of all Children*” *Children and Society*, vol. 15, p.347-360
26. Chawla, L. (ed.) (2001) “*Growing Up in an Urbanising World*, London: Earthscan/UNESCO
27. Christensen, P, James, A. (eds.) (2000) „*Research With Children: Perspectives and Practices*, London, Falmer Press

28. Clarke, K. (1985) „*Public and Private Children: Infant Education in the 1820s and 1830s*” in C Steedman, C. Urwin and W. Walkerdine (eds), *Language, Gender and Childhood*, London, Routledge
29. Cockburn, T. (1995) „*The Devil in the City: Working Class Children in Manchester 1860-1914*” paper delivered at the BSA Conference, University of Leicester, 11 Apr.
30. Cohen, H., Filipczak, J. (1971) “*A New Learning Environment. A Case for Learning*, San Francisco, Jassey-Bass, Inc. Publishers
31. Cojocaru, D. (2008) „*Copilăria și construcția parentalității*” *Asistența maternală în România*”, Polirom, Iași
32. Connolly, P. (1995) “*Boys Will Be Boys? Racism, Sexuality and the Construction of Masculine Identities among Infant Boys*” in Holland, J., Blair, M. and Sheldon, S. (eds.) “*Debates and Issues in Feminist Research and Pedagogy*, Clevedon: Multilingual Matters in asoc. Open University Press
33. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului
34. Corsaro, W.A. (2008) „*Sociologia copilăriei*” Cluj Napoca, International Book Access, ediția a II-a,
35. Crotti, E. (2003) ‘*Introduction*’ in Unicef Innocenti, op cit
36. Cunningham, H. (2005) „*Children and childhood in western society since 1500 (Studies in Modern History)*”, Pearson Education, Edinburgh Gate (prima ediție 1995)
37. Dafinoiu, I. (2002) „*Personalitatea – Metode calitative de abordare – Observația și interviul*, Iași, Polirom
38. Darbyshire, P., MacDougall, C., Schiller, W. (2005) “*Multiple methods in qualitative research with children: more insight or just more?*” - London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Qualitative Research*, vol. 5(4), pp. 417-436
39. Davis, A. (2001) „*Getting Around: Listening to Children’s Views*”, *Proceeding of the Institution of Civil Engineers-Municipal Engineer*, 145(2): 191-194
40. De Mause, L. (1976) „*The History of Childhood*”, London, Souvenir
41. De Singly, F., Blachet, A., Gotman, A., Kaufmann, J.C.(1998) „*Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*”, Iași, Polirom
42. De Winter, M. (1997) “*Children as Fellow Citizens: Participation and Commitment*”, Oxford, UK: Radcliffe Medical Press.

43. Denzin, N. (1970) „*The Research Act in Sociology*”, London, Butterworth
44. Dockett, S., Perry, B. (2007) “*Trusting children’s accounts in research*” London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Journal of Early Childhood Research* vol. 5(1), pp. 47-63
45. Doswell, W., Vandestienne, G., (1996) “*The Use of Focus Groups to Examine Pubertal Concerns in Preteen Girls: Initial Findings and Implications for Practice and Research*” *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing* 19, 103-120
46. Dumitrana, M. (1998) “Copilul instituționalizat”, București, Ed. Didactică și Pedagogică R.A.
47. Ennew, J. (1994) “*The Sexual Exploitation of Children*” Cambridge: Polity Press.
48. Fattore, T., Turnbull, N. (2005) “*Theorising Representation of and Engagement with Children*” in Mason, J., Fattore, T. (2005) “*Children Taken Seriously – In Theory, Policy and Practice*” Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia
49. Filipescu, I.P., Filipescu, A.I. (2006) “*Tratat de dreptul familiei*”, București, Universul Juridic,
50. Fine, G.A., Sandstrom, K.L. (1988) „*Knowing Children: Participant Observation with Minors*”, Qualitative Methods Series, Newbury Park, Sage
51. Flekkøy, M.G. (1993) “*Children’s Rights: Reflections on and Consequences of the Use of Developmental Psychology in Working for the Interest of Children. The Norwegian Ombudsman for Children: A Practical Experience*”, Gent: University of Gent.
52. Foley, P., Parton, N., Roche, J., Tucker, S. (2003) “*Contradictory and Convergent Trends in Law and Policy Affecting Children in England*” in C. Hallett and A. Prout (eds) *Hearing the Voices of Children: Social Policy for a New Century*, London, Routledge Falmer
53. FONPC (2008) “*Raportul alternativ privind respectarea drepturilor copilului în Romania*”<http://www.fonpc.ro/index.php/raportul-alternativ-privind-respectarea-drepturilor-copilului-in-romania>
54. Franklin, B. (1994) ‘*Children’s Rights to Participate*’, paper presented at the European Conference on Monitoring Children’s Rights, University of Gent, 11–14 December.
55. Fronès, I. (1994) „*Dimensions of Childhood*” in J. Qvortrup et al. (eds.) „*Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*”, Aldershot, Avebury

56. Gell, A. (1992) *"The Anthropology of Time"*, Oxford, Berg
57. Gersch, I. (1996) 'Listening to Children in Educational Contexts', in R. Davie, G. Upton and V. Varma (eds) *The Voice of the Child: A Handbook for Professionals*, pp. 27–48. London: Falmer Press.
58. Goffman, E. (2004) "Aziluri" Iași, Polirom
59. Goodman, R. (2000) *"Children of the Japanese State"* Oxford: Oxford University Press.
60. Green, J., Hart, L. (1999) „*The Impact of Context on Data*”, in Barbour, R. S. And Kitzinger, J., (eds.) *Developing Focus Group Research*, London, Sage
61. Greene, S., Hogan, D. (2005) „*Preface*” in S. Greene and D. Hogan (eds) „*Researching Children's Experience*”, London, SAGE, pp. xi-xiii
62. Hart, R. (1997) *Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. London: Earthscan.
63. Hart, R.A. (1992) *"Children's Participation – From Tokenism to Citizenship"*, Florence, Italy, UNICEF International Child Development Centre Spedale degli Innocenti
64. Hart, R.A. (1994) 'Children's Role in Primary Environmental Care', *Childhood* 2(1/2):92–102
65. Hassard, J., (ed.) (1990) *"The Sociology of Time"* London, Macmillan
66. Hebdige, D. (1979) *"Subculture: The Meaning of Style"*, London, Methuen
67. Hecht, T. (1998) *"At Home in the Street: Street Children of Northeast Brazil"*, Cambridge, Cambridge University Press
68. Hendrick, H. (1997) *"Constructions and Reconstructions of British Childhood: A Interpretative Survey, 1800 to the Present"*, in *"Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood"* – RoutledgeFalmer, London and New York (vol. Children in Charge 12)
69. Hill, M. (2005) *"Ethical Considerations in Researching Children's Experience"* in S. Greene and D.Hogan (eds) *Researching Children's Experience*, pp. 61-86, London, Sage
70. Hill, M. (2006) *"Children's Voices on Ways of Having a Voice (Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation"* Sage Publication, London, Thousand Oaks and New Delhi, vol.13(1) p.68-89
71. Hill, M., Davis, J., Prout, A., Tisdall, K. (2004) „*Moving the Participation Agenda Forward*”, *Children and Society*, 18(2): 77-96

72. Hillman, J. (1992) “*Abandoning the Child*” în Chris Jenks (ed.) *The Sociology of Childhood: Essential Readings*, Hampshire, Gregg Revivals
73. Hobbes, T. (1651) “*Leviathan*” - <http://ocw.mit.edu/courses/literature/21l-002-2-foundations-of-western-culture-ii-renaissance-to-modernity-spring-2003/readings/lec7.pdf>, downloaded in 25.01.2008
74. Hodgkin, R. , Newell, P., “*Manualul pentru implementarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului*”, București, Vanemonde
75. Holton, G. (1988) “*Thematic Origins of Scientific Thought*”, Cambridge, M.A., Harvard University Press
76. Hood, S., P. Kelley and B. Mayall (1996) ‘*Children as Research Subjects: A Risky Enterprise*’, *Children and Society* 10: 117–28
77. Hoppe, M.J., Wells, E.A., Morrison, D.M., Gillmore, M.R., Wilsdon, A. (1995) “*Using Focus Groups to Discuss Sensitive Topics with Children*”, *Evaluation Review*, 19(1), 102-114
78. Horelli, L. (1998) ‘*Creating Child-Friendly Environments: Case Studies on Children’s Participation in Three European Countries*’, *Childhood* 5(2): 225–39.
79. Howell, S. (1987) “*From Child to Human: Chewong Concept of Self*” in G. Jahoda and I.M. Lewis (eds), *Acquiring Culture*, London: Croom Helm
80. Hurley, S.L. (1998) “*Consciousness in Action*”, London, Harvard University Press
81. Iluț, P. (1997) „*Abordarea calitativă a socioumanului*”, Iași, Polirom
82. Jaggar, A.M. (1983) “*Feminist Politics and Human Nature, Brighton*”, Sussex Harvester Press
83. James, A, Jenks, C. Prout, A. (1998) “*Theorizing Childhood*” Polity Press, Cambridge
84. James, A., James, A. (1999) „*Pump Up the Volume: Listening to Children in Separation and Divorce*” London, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Childhood*, vol. 6(2), pp.189-206
85. James, A., Prout, A. (1990) „*Re-presenting Childhood: Time and Transition in the Study of Childhood*”, in A. James și A. Prout (eds.) *Constructing and Reconstructing Childhood*, Basingstoke: Falmer Press

86. James, A., Prout, A. (1997) "*Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*" RoutledgeFalmer, London and New York (vol. Children in Charge 12) prima ediție 1990
87. James, Allison, James, Adrian, L. (2001) "*Childhood: Toward a Theory of Continuity and Change*" London Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol (575), pp.25-37
88. Jans, M. (2004) "*Children as Citizens (Towards a contemporary notion of child participation)*" Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi, vol 11(1), p. 27-44
89. Jenks, C. (ed.) (1982) "*The Sociology of Childhood*" Essential Readings, London Batsford
90. Johansson S.Ryan (1987) "*Centuries of Childhood, Centuries of Parenting: Phillipe Ariès and the Modernization of Privileged Infancy*", Sage Publications, London, Thousands Oaks and New Delhi, Journal of Family History, vol (12) pp.343-365
91. Kay, H., Cree, V.E., Tisdall, K., Wallace, J. (2002) "*At the Edge: Negotiating Boundaries in Research with Children and Young People*" Online Journal: Forum: Qualitative Social Research 4(2), http://qualitative-research.net/fqs-texte/2_03/2_03kayetal-e.html (consulted sept.2003)
92. Kefyalew, F. (1996) "*The Reality of Child Participation in Research: Experience from a Capacity Building Programme*", Childhood, 3(2), pp.203-214
93. Kennedy, D. (1998) "*Emphatic Childrearing and the Adult Construction of Childhood*" London, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publication, Childhood, vol (5), pp.9-22
94. Kiely, P. (2005) "*The Voice of the Child in the Family Group Conferencing Model*" in Mason, J., Fattore, T. (2005) "*Children Taken Seriously – In Theory, Policy and Practice*" Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia
95. King, G., Kehoane.R, Verba, S. (2000) "*Fundamentele cercetării sociale*", Iași, Polirom
96. Kitzinger J. (1995) 'Introducing focus groups', British Medical Journal 311: 299-302.
97. Kjørholt, A.T. (2001) "*The Participating Child*" – A Vital Pillar in this Century?," Nordisk Pedagogikk Nordic Educational Research 2(21): 65–81.

98. Kjørholt, A.T. (2002) „*Small is Powerfull - Discourses on 'children and participation' in Norway*”, London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Childhood*, vol. 9(1), pp.63-82
99. Knutsson, K. E. (1996) “*The Invisibility of Children in Society*” Discussion paper for Radda Barnen. January.
100. Kovarik, J., (1994) „*The Space and Time of Children at the Interface of Psychology and Sociology*” in J. Qvortrup et al. (eds), *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*, Aldershot: Avebury
101. Krueger, R.A., Cassey, M.A. (2005) „*Metoda focus grup – Ghid practic pentru cercetarea aplicată*”, Iași, Polirom
102. Lansdown, G. (1994) “*Researching Children’s Rights to Integrity*” in Mayall, B. (ed.), *Children’s Childhood: Observed and Experienced*, London, Falmer Press
103. Lansdown, G. (2001) “*Promoting Children’s Participation in Democratic Decision Making*”, Florence, Innocenti Research Centre
104. Legea nr.272/ 2004 cu privire la protecția și promovarea drepturilor copilului
105. Lowicki, J. (1997) “*Widening the Circle: Constructing the Global, Ecumenical Children's Network. World Council of Churches Program Unit IV Sharing and Services Second Consultation on Children*”, Salvador de Bahia, Brazil N.p.: World Council of Churches
106. Mandell, N. (1991) „*The Least Adult Role in Studying Children*”, in F. Waksler (ed.), „*Studying the Social Worlds of Children*”, London, Falmer Press
107. Mantle, G., Leslie, J., Parson, S., Plenty, J., Shaffer, R. (2006) “*Establishing Children’s Wishes and Feelings for Family Court Reports (The significance attached to the age of the child)*” Sage Publications, London, Thousands Oaks, p. 498-518
108. Mason, J., Fattore, T. (2005) “*Children Taken Seriously – In Theory, Policy and Practice*” Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia
109. Mayall, B. (1994) „*Children’s Childhoods: Observed and Experienced*”, London, Falmer
110. Mayall, B. (1996) “*Children, Health and the Social Order*”, Philadelphia, Open University Pressk
111. Mayall, B. (2002) “*Towards a Sociology for Childhood (Thinking from children’s lives)*” Open University Press, Maidenhead

112. Mayall, B. (2005) „*The Social Condition of UK Childhoods. Children’s Understandings and Their Implications*”, J. Mason, T. Fattore (coord.), *Children Taken Seriously: in theory, policy and practice*, Jessica Kingsley Publishers, Londra, Philadelphia, p.79-90
113. Mayall, B., (2000) “*The Sociology of Childhood*” - The International Journal of Children’s Rights, p.243-259.
114. McNamee, S., A.L. James și A. James (2003) „*Can Children’s Voices Be Heard in Family Law Proceedings? Family Law and the Construction of Childhood in England and Wales*”, *Representing Children*, 16, p.168-178
115. Mead, M., Wolfenstein, M. (1954) „*Childhood in Contemporary Cultures*”, Chicago, Chicago University Press
116. Miljeteig, P. (1994) ‘*Children’s Involvement in the Implementation of their own Rights: Present and Future Perspectives*’, paper presented at Symposium on the Social and Psychological Implications of the UN Convention of the Rights of the Child, International Society for the Study of Behavioural Development XIIIth Biennial Meetings, Amsterdam
117. Miljeteig, P. (2005) “*Children’s Democratic Rights: What We Can Learn From Young Workers Organizing Themselves*” in in Mason, J., Fattore, T. “*Children Taken Seriously – In Theory, Policy and Practice*” – Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia
118. Mishna, F., Antle, B. J., Regehr, C. (2004) „*Tapping the Perspectives of Children - Emerging Ethical Issues in Qualitative Research*” London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Qualitative Social Work*, vol. 3(4), pp. 449-468
119. Montandon, C., Osiek, F. (1998) “*Children’s Perspectives on their Education*” London, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Childhood* , vol 5 (3), pp.247-263
120. Morgan, M., Gibbs, S., Maxwell, K., Britten, N. (2002) “*Hearing children’s voices: methodological issues in conducting focus groups with children aged 7–11 years*” London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Qualitative Research*, vol. 2(I), pp.5-20
121. Morrow, V. (1994) „*Responsible Children? Aspects of Children’s Work and Employment Outside School in Contemporary UK*” în B. Mayall (ed.) *Children’s Childhoods: Observed and Experienced*, London, Falmer

122. Morrow, V. (1999) “‘It’s Cool, . . . ’Cos’ You Can’t Give us Detentions and Things, Can You?!’: *Reflections on Researching Children*’, in P. Milner and B. Carolin (eds) *Time to Listen to Children*, pp. 203–15. Routledge: London.
123. Morrow, V. and M. Richards (1996) ‘*The Ethics of Social Research with Children: An Overview*’, *Children and Society* 10: 90–105.
124. Muntean, A. (2006) „*Psihologia dezvoltării umane*”, Iași, Polirom
125. O’Dea, J.A. (2003) „*Why do Kids Eat Healthful Food? Perceived Benefits of and Barriersto Healthful Eating and Physical Activity among Children and Adolescents*”, *Journal of the American Dietetic Association*, 103(4): 497-501
126. O’Kane, C. (2003) “*Children and Young People as Citizens Partners for Social Change Learning from Experience*”, Save the Children South & Central Asia Region Lalitpur, Kathmandu, Nepal
127. Opie, I., Opie, P. (1969) *Children’s Games in the Street and Playground*, Oxford, Oxford University Press
128. Ordinul 21/ 2004 al Secretarului de Stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului privind Standardele minime obligatorii privind serviciile pentru protecția copilului de tip rezidențial
129. Owen, L. (2003) “*Starting them Young: Arenas for decision making for children and youth in care plans, home and community. Proceedings of Asia-Pacific Forum for Family Welfare*”
130. Parsons, R. (1951) “*The Social System*”, London, Routledge and Kegan Paul
131. Parsons, T., Bales, R.F. (1955) “*Family, Socialization and Interaction Process*”, New York, The Free Press
132. Parsons, T., Bales, R.F. (1955) “*Family, Socialization and Interaction Process*”, New York, The Free Press
133. Parton, N. (2006) – “*Safeguarding Childhood: Early Intervention and Surveillance in a Late Modern Society*” – Palgrave Macmillan, New York
134. Piaget, J. (1932) “*The moral judgment of the child*” London Routledge and Kegan Paul
135. Pollock, Linda A. (1983) „*Forgotten Children: Parent-Child Relations from 1500 to 1900*”, University Press, Cambridge

136. Punch, S. (2002) „*Interviewing Strategies with Young People*”, *Children and Society*, 16(1), pp.45-56
137. Punch, S. (2002) *Research With Children “The same or different from research with adults?”* London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Childhood*, vol. 9(3), pp. 321–341.
138. Punch, S. (2003) „*Childhoods in the Majority of the World: Miniature Adults or Tribal Children?*” London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Sociology*, vol. 37(2), pp.277-295
139. Qvortrup, J. (1993) “*Societal Position of Childhood: the International Project of Childhood as a Social Phenomenon*”, Sage Publications, London, Thousands Oaks and New Delhi, *Childhood*, vol (1), pp. 119-124
140. Qvortrup, J. (1993) “*Societal Position of Childhood: the International Project of Childhood as a Social Phenomenon*”, Sage Publications, London, Thousands Oaks and New Delhi, *Childhood*, vol (1), pp. 119-124
141. Qvortrup, J. (1994) ‘*Introduction*’, in J. Qvortrup, M. Bardy, G. Sgritta and H. Wintersberger (eds) *Childhood Matters*, pp. 1–24. Aldershot: Avebury
142. Qvortrup, J. (2005) „*Varieties of Childhood*” în J. Qvortrup (coord.), *Studies in Modern Childhood Society, agency, culture*, Hampshire, Palgrave MacMillan, pp.1-20
143. Qvortrup, J., (1990) „*A Voice for Children in Statistical and Social Accounting: A Plea for Children’s Right to be Heard*” in A. James and A. Prout (eds.), „*Constructing and Reconstructing Childhood*”, Basingstoke: Falmer Press
144. Reynolds, P. (1989) „*Children in Cross-Roads:Cognition and Society in South Africa*”, Claremont: David Phillip
145. Richman, N. (1993) *Communicating with Children: Helping Children in Distress*, Development Manual 2. London: Save the Children.
146. Robertson, P. (1976) “*Home as Nest: Middle Class Childhood in Nineteenth Century Europe*” in L. de Mause (ed), *The History of Childhood*, London, Souvenir
147. Robila, M., Krishnakumar, A. (2004) “*The Role of Children in Eastern European Families*”, *Children and Society*, vol.18, pp.30-41

148. Rogoff (1996) “*Models of Teaching and Learning; Participation in a Community of Learners*”, in the Handbook of Education and Human Development, Olson, D. and N. Torrance, Blackwell, Cambridge, Mass.
149. Rogoff, B. (2003) “*The Cultural Nature of Human Development*”, New York, Oxford
150. Rose, N. (1985) “*The Psychological Complex: Psychology, Politics and Society in England, 1869–1939*”, London, RKP
151. Rotariu, T., Iluț, P. (2006) „*Ancheta sociologică și sondajul de opinie – teorie și practică*”, Iași, Polirom
152. Roth-Szamosközi, M. (1999) “*Protecția Copilului – Dileme, Concepții, Metode*” Cluj Napoca , Editura Presa Universitară Clujeană
153. Salvați Copiii România (2006) “*Situația respectării drepturilor copilului în România*”, Raport realizat în cadrul grupului de monitorizare privind drepturile copilului
154. Saporiti, A. (1994) „*A Methodology for Making Children Count*” in J. Qvortrup et al. (eds.) „*Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*”, Aldershot, Avebury
155. SATFCP (South Asian Task Force on Children’s Participation) (2002) ‘*Notes from second meeting and definition of children’s participation*’, e-mail notice from cwcbllr
156. Schildkrout, E. (1978) – „*Roles of Children in Urban Kano*” in J. La Fontaine (ed) *Age and Sex as Principles of Social Differentiation*, London, Academic.
157. Scott, J. (2000) „*Children as Respondents*” in Christense, P. and James, A. (eds.) „*Research with Children: Perspectives and Practices*”, London, Falmer Press
158. Selman, R.L. (1980) „*The Growth of Interpersonal Understanding: Development and Clinical Analysis*”, New York, Academic Press
159. Shier, H. (2001) “*Pathways to Participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children’s participation in decision-making*, in line with Article 13.1 of the UNCRC, *Children and Society*, 15, pp.107-117
160. Shorter, E. (1977) “*The Making of the Modern Family*”, New York, Basic Books
161. Silverman, D. (2004) „*Interpretarea datelor calitative – Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii*”, (prima ediție în 1993), Iași, Polirom
162. Sinclair, R., (2004) – “*Participation in Practice*”, *Children and Society*, vol.18, p.106-118
163. Singh, N., Trivedy, R. H. (1996) “*Approaches to Child Participation: A Discussion Paper*”, August.

164. Smith, Anne B., Taylor, Nicola J., Tapp, P. (2003) "*Rethinking, Children's Involvement in Decision Making after Parental Separation*" Sage Publications, Thousand Oaks and New Delhi, vol.10(2), p. 201-216
165. Solberg, A. (1997) "*Negotiating Childhood, in Constructing and Reconstructing Childhood*", James, A. and A. Prout (eds), London, RoutledgeFalmer, 1997
166. Speier, M. (1970) "*The Everyday World of the Child*" in J. Douglas (ed.), *Understanding Everyday Life*, London: Routledge and Kegan Paul
167. Stainton-Rogers, R., Harvey, D, Ash, E (eds.) (1989) "*Child Abuse and Neglect*", London, Open University Press
168. Stargardt, N. (1998) "*German Childhoods: The Making of a Historiography*" – London, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, *German History*, vol (16) pp. 1-15
169. Stativa, E. (2000) „*Cercetarea abuzului asupra copilului în instituțiile de protecție socială din România*”
170. Steedman, C. (1982) "*The Tidy House*", London, Virago
171. Stephens, S. (1995) "*Children and the Politics of Culture*", Princeton, NJ: Princeton University Press.
172. Stone, L. (1977) "*Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*", New York, Harper & Row
173. Thomas, N., O' Kane, C., (1999) "*Experiences of Decision-Making in Middle Childhood: The Example of Children 'Looked After' By Local Authorities*", London, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, *Childhood* , vol 6 (3), pp.369-387
174. Thorne, B. (1987) "*Re-visioning Women and Social Change: Where are the Children?*", *Gender and Society*, 1 (1): 85-109
175. Tisdall, K.M., Davis, J. (2004) „*Citizenship in Practice*”, Wiley InterScience, *Children and Society*, vol.18, pp.131-142
176. Van Beers, H. (1995) "*Participation of Children in Programming*", Radda Barnen. August
177. Vaughn, S., Schumm, J.S., Sinagub, J. (1996) „*Use of Focus Groups with Children and Adolescents*", *Focus Group Interviews in Education and Psychology*, Thousands Oaks, C.A., Sage Publications, pp.128-142

178. Veloso, L. (2008) *“Universal Citizens, Unequal Childhoods: Children’s Perspectives on Rights and Citizenship in Brazil”*, London, Thousand Oaks and New Delhi, Sage Publications, Latin American Perspectives, vol. 35 (4), pp.45-59
179. Verhellen, E. (1994) *“Convention on the Rights of the Child”*, Leven/Apeldoorn: Verhellen and Garant Publishers
180. Vitillo, R.J. (1997) *“Îngrijirea copiilor în instituții”* în R.J. Vitillo, D. Tobis (Ed.), *Programul de consolidare a serviciilor pentru copii și familii în situații deosebit de dificile: un răspuns al României în colaborare cu UNICEF*, Departamentul pentru Protecția Copilului, UNICEF, București
181. Vygotsky, L.S. (1978) *“Mind in Society”*, Cambridge, M.A., Harvard University Press
182. Waksler, F. C. (1991) *“Studying Children: Phenomenological Insights”* în Waksler, F.C. (ed.) *Studying the Social Worlds of Children*, London, Falmer Press
183. West, A. (2003) *“Participation, Rights and Children in Care in China”*, Kunming and Beijing, China Programme
184. White, S. C. (2007) *“Children's Rights and the Imagination of Community in Bangladesh”*, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, Sage Publications
Childhood, vol. 14(4), pp. 505–520
185. Woodhead, M., Faulkner, D. (2000) *“Subjects, Objects or Participants? Dilemmas of Psychological Research with Children”* in P. Christensen and A. James (eds) *Research with Children: Perspectives and Practices*, New York, Falmer Press
186. www.copii.ro – consultat în 26.06.2010
187. www.mmssf.ro – consultat în 26.06.2010
188. Zelizer, V.A. (1994) *“Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children”*, Princeton, Princeton University Press